

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему: **«РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ТУРИСТИЧНІЙ
ГАЛУЗІ»**

Виконав: здобувач вищої освіти
ОС «магістр» Т1-М21 групи
спеціальності 242 Туризм
Роман КАЛЮЖНЯК

Науковий керівник: доцент,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри туризму та
готельно-ресторанної справи
Тетяна МАРУСЕЙ

Рецензент: доцент,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки
підприємства
Віталій ТКАЧУК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	6
1.1. Сутнісна характеристика інновацій	6
1.2. Роль інновацій в туристичній галузі	15
1.3. Система оцінки впливу інноваційних факторів на діяльність туристичного бізнесу.....	23
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ В ТУРИЗМІ	33
2.1. Аналіз рейтингового оцінювання розвитку інноваційної діяльності в Україні	33
2.2. Туристичний кластер – інноваційна форма розвитку економіки Хмельницької області	43
2.3. Зелений туризм як напрям інноваційного розвитку.....	51
Висновки до розділу 2	59
РОЗДІЛ 3. ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ В ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ.....	62
3.1. Сучасні інноваційні технології в туризмі	62
3.2. Інноваційні технології туризму доби епідеміологічних небезпек і воєнного часу	70
3.3. Квест-екскурсія як інноваційна форма екскурсійної діяльності	79
Висновки до розділу 3	89
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	99
ДОДАТКИ	108

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний розвиток суспільства супроводжується значними інноваційними перетвореннями соціального світу. На сьогодні застосування сучасних інноваційних технологій розглядається як основний інструмент підвищення ефективності туристичного бізнесу. Інноваційний курс розвитку економіки, який визначається помітним прискоренням темпів НТП, наразі є ведучим напрямом піднесення для багатьох країн. Стимулювання інноваційних процесів туристичної галузі для нашої держави, яка володіє помітним туристично-рекреаційним потенціалом, може стати визначним чинником подальшого піднесення цієї сфери. Питання впливу сучасних інноваційних технологій на сталий розвиток туристичної галузі після пандемії COVID-19 набуває важливого значення. Однозначно, воєнний стан також впливає на розвиток туристичного бізнесу. У цих ситуаціях туризм, як галузь, що швидко реагує на кардинальні переміни в усіх сферах соціально-економічного та соціально-культурного життя суспільства, один з перших відчув на собі вплив ґрунтовних змін. Саме через це особливої актуальності для країни набуває визначення ефективних підходів щодо розвитку інноваційних технологій в туристичній галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Велику кількість наукових робіт видатних вітчизняних та закордонних вчених присвячено дослідженню інновацій у різних сферах економіки, зокрема у туризмі. Значної уваги заслуговує ряд публікацій з проблеми інновацій у туризмі таких науковців, як Санто Б., Бездудного Ф.Ф., Смирнова Г.А., Нечаєва О.Д., Харів П.С., Собко О.М. Пересунько З.М., Леонтьєв Л.І., Малахова Н.Н., Молчанова В.А., Новікова В.С., Ушакова Д.С., Юданова А.Ю., Яковлева Г.А., Друкера Р., Шумпетера Й. та інших. В опублікованих працях даних авторів розглянуто питання сутності та функцій інновацій, державного регулювання, стратегії і планування інноваційної діяльності, управління інноваційною діяльністю підприємства та багато інших. Не дивлячись на значну кількість праць, присвячених даній тематиці, існує необхідність більш глибокого дослідження

розвитку інноваційних технологій у туристичній галузі, що потребують розробки нових теоретичних та практичних основ.

Мета дослідження – це розкриття теоретичних засад інновацій туристичної галузі, аналіз основних тенденцій розвитку інновацій в туризмі та впровадження інноваційних технологій та пріоритетних напрямів розвитку в туристичну галузь.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані та вирішені такі **завдання**:

- розкрити економічну сутність понять «інновація», «інновації в туризмі», їх цілі, ознаки, класифікації;
- розглянути та узагальнити теоретичні підходи щодо системи оцінки впливу інноваційних факторів на діяльність туристичного бізнесу;
- провести аналіз рейтингового оцінювання розвитку інноваційної діяльності в Україні;
- дослідити розвиток туристичних кластерів та зеленого туризму як інноваційних напрямів розвитку економіки Хмельницької області;
- визначити та обґрунтувати впровадження інноваційних технологій та пріоритетних напрямів розвитку в туристичну галузь.

Предмет дослідження – інноваційні технології в туристичній галузі.

Об'єкт дослідження – є процес формування розвитку сільського зеленого туризму.

Методи дослідження. Для написання даної роботи використовувалися такі методи дослідження:

- узагальнення та систематизації (для визначення термінів, для формування висновків даного дослідження);
- метод групування та класифікації (при розгляді основних видів інновацій в туристичній галузі);
- системний метод (для рейтингового оцінювання розвитку інноваційної діяльності в Україні);
- графічний та табличний (для наочного зображення статистичного матеріалу, візуалізації теоретичних та практичних положень).

Інформаційною базою дослідження були законодавчі та нормативно-правові акти щодо інноваційного розвитку в Україні; наукові доробки вітчизняних та зарубіжних вчених за темою дослідження; дані Державної служби статистики України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні інноваційних технологій туризму доби епідеміологічних небезпек і воєнного часу та впровадження в практичну діяльність квест-екскурсій як інноваційної форми екскурсійної діяльності.

Практичне значення отриманих результатів. У дипломній роботі сформульовано теоретичні положення та обґрунтовано практичні рекомендації, що спрямовані на підвищення результативності та ефективності комплексного використання інноваційних технологій в туристичній галузі.

Апробація результатів дослідження. Результати апробовано під час проведення IV Міжнародній науковій студентській конференції «Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства» та звітної конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за результатами НДР у 2021 р.

Публікації. На основі даної магістерської роботи було написано дві наукові статті: «Розвиток інноваційних технологій в туристичній галузі» та «Сучасні цифрові технології в туристичній галузі».

Структура та обсяг роботи. Дана робота складається із вступу, 3 розділів, кожен з яких, в свою чергу, складається з 3 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг складає 110 сторінок. В роботі міститься 14 таблиць, 23 рисунки та 2 додатки. Кількість використаних джерел: 81.

ВИСНОВКИ

У роботі узагальнено теоретичні засади інновацій туристичної галузі, аналіз основних тенденцій розвитку інновацій в туризмі та впровадження інноваційних технологій та пріоритетних напрямів розвитку в туристичну галузь.

В ході проведення даного дослідження було досягнуто мету та виконано ряд завдань. Завдяки цьому можна сформулювати наступний перелік висновків.

1. На сьогодні застосування сучасних інноваційних технологій розглядається як основний інструмент підвищення ефективності туристичного бізнесу. Підсумовуючи наукові підходи нами відмічено, що панівним є трактування інновації як процесу розробки нових ідей і пропозицій, які мають на меті покращення послуг, продуктів чи технологій. Інновації можуть охоплювати різні види економічної діяльності, а також це дієві методи конкуренції на сучасному ринку.

Термін «інновація» характеризується якісними перетвореннями процесу виробництва, і не дивлячись на широке вживання цього терміну, все таки не існує загальноприйнятого його трактування. За охопленням сфер діяльності поняття «інновація» має два трактування. За одним із них інновацією вважають комплексом всіх етапів життєвого циклу нововведення, починаючи із відповідних (які забезпечують досягнення кінцевого результату) фундаментальних досліджень. Друге враховує лише завершальні етапи цього циклу, що визначають освоєння та розповсюдження нової технології або новітньої продукції.

Аналіз різних трактувань визначень «інновація в туризмі» переконує, що на сьогодні єдиного тлумачення не існує. Серед авторів триває наукова дискусія на рахунок, чи вважати інновацією в туризмі – результат, впроваджений продукт чи послугу, або процес реалізації ідеї та її втілення в готовий результат чи окремі стадії процесу (освоєння, впровадження, комерціалізація, використання).

Для дослідження розвитку інноваційних технологій в туристичній галузі визначили дефініцію «інноваційні технології». Необхідно зазначити, що і в теоретичному аспекті, і в практичному застосуванні інноваційними технологіями рахуються технології, що включають нові знання.

Здійснивши аналіз публікацій що присвячені інноваціям в туризмі нами класифіковано інновації в туристичній галузі та виділено такі інновації: продуктові, управлінські, сервісні технологічні, зазначено принципи інновацій в туризмі та їх характеристики.

2. Здійснивши аналіз інноваційної діяльності у галузі туризму на рівні підприємства, доречно оцінювати вплив чинників. Алгоритм оцінки впливу включає в себе такі етапи: конкретизація груп чинників впливу, оцінка рівня впливу кожної групи на ефективність управління інноваційною діяльністю підприємства галузі туризму; конкретизація домінуючих чинників впливу по кожній групі, оцінка рівня індивідуального впливу кожного чинника на ефективність управління діяльністю підприємства сфери туризму; визначення взаємного впливу груп чинників на етапи управління інноваційною діяльністю; впорядкування чинників для визначення головних факторів інноваційного характеру, що мають вплив на діяльність підприємства індустрії туризму; формування моделі оцінки рівня впливу визначених чинників на діяльність підприємства сфери туризму.

Розглянувши класифікації інновацій надано комплексну систему оцінки інноваційних факторів впливу на діяльність туристичного бізнесу. Значна увага приділена вибору показників, за якими можна здійснити оцінку впливу факторів інновацій. Розглянуто кадрові показники, матеріально-технічні показники, фінансово-економічні показники, маркетингові показники, організаційні показники, інформаційні показники, ринкові показники, приведені, методики оцінки та формули для розрахунку.

Основними перевагами впровадження показників є: їх порівнюваність, тобто всі показники є відносними, що дозволяє не лише порівняти величину впливу зазначених коефіцієнтів між собою, а і ступінь впливу у порівнянні з

іншими факторами, наприклад політичними і правовими; точність і однозначність вхідних параметрів, що лежить в основі точності та визначеності оцінки; простота та інформативність вхідних показників, які визначають кінцевий результат, та достовірно відображають стан об'єкта; динамічність і порівнюваність у часі вихідних показників, оскільки процес оцінювання повинен давати можливість визначення ретроспективного, поточного стану туристичного підприємства, а також прогнозування його розвитку.

3. За рейтингами України оцінки інноваційної спроможності за 2014-2021рр. можна стверджувати, що в країні відсутня активна політика та проривів у підтримці інноваторства як державою, так і бізнесом. Наша держава у 2021 р. зайняла 49 місце серед 132 країн проти 45 місця у 2020 р. та 32 місце серед 39 країн Європи, у групі країн за рівнем доходів нижче середнього – 3 місце, маючи ВВП на душу населення 12 710 дол.

За підіндексом інноваційних результатів – «Знання і технологічні результати» – Україна на 33 місці, втративши 8 позицій проти 2020 року. Досить сильними сторонами України залишається «Створення знань» (27-е місце), «Відношення кількості патентів за країною походження ВВП» (22), «Відношення корисних моделей за країною походження ВВП» (1), «Витрати на комп'ютерне та програмне забезпечення у відсотках до ВВП» (17), «Експорт ІКТ послуг у відсотках до загального обсягу зовнішньої торгівлі» (9).

Але негативним фактом є те, що Україна у 2021 р. не використала, як інші розвинені країни, можливості, які приносить криза, – не збільшила фінансування розробок та досліджень, не збільшила інновації у сфері охорони здоров'я, не стимулювала інноваційну діяльність малого і середнього бізнесу. За Зведеним Інноваційним Індексом Україна по рейтингу «повільний інноватор». Значення ЗІІ для України (0,157) є більш утричі меншим за середню по країнах ЄС (0,526).

Гарні показники України в інновацій в інноваційному вимірі «Вплив на зайнятість» індикатора «Влив» – 78,2, а також «Цифровізація» індикатора

«Рамкові умови» – 72,0, чого не можна сказати про «Інтелектуальні активи» індикатора «Інноваційна активність» – лише 9,8.

Україна за ІЄП зайняла 64 місце серед 72 країн, покращивши свою оцінку на 4,6 %, порівняно з 2011 р. та на 0,4% – з 2020 р. За соціальним під індексом вона набрала 70,5 балів (38 місце), увійшовши до групи сильних перехідників. За трьома іншими під індексами Україна набрала менше за середній бал: 40,3 балу за економічним під індексом (48 місце), 42,7 за екологічним (61 місце), 45,7 за управлінським (62 місце).

4. Одним з ключових напрямів розвитку регіональних туристичних систем є формування кластерів. Враховуючи основні положення концепції регіональних туристичних систем, виділено сім стадій розвитку туристичного кластера: первинна, інформаційна, організаційна, інфраструктурна, інституціоналізація, кластеризація, мережоутворення.

Трактування «туристичного кластеру» має суттєві відмінності, взагалі «*туристичний кластер*» – це комплексне поєднання підприємств на одній географічній території, які застосовують спільні ресурси, створюючи нові та вдосконалюючи існуючі туристичні послуги. Основним призначенням туристичних кластерів є стабільність позицій та охоплення відповідних сегментів внутрішнього ринку туристичних послуг та виходом на міжнародні ринки.

Регіональний туристичний кластер здатний забезпечити такі результати: збільшити кількість платників податків, посилити зв'язки органів місцевої влади з бізнесом, збільшення кількості зайнятих, розробити та впровадити на практиці структурну перебудову економіки регіону; розширити інвестиційну привабливість обласних центрів, підвищити соціальну, економічну та політичну значимість регіону.

Хмельниччина має свій багаторічний досвід з утворення та розвитку туристичних кластерів – перший в Україні кластер сільського зеленого туризму «Оберіг» (сmt Гриців (Шепетівський район), туристичний кластер

«Кам'янецький дивокрай» (с. Колибаївка, Кам'янець-Подільський район), Кам'янець-Подільські кластери «Подільська гільдія ремісників» і «Кам'янець».

Доцільно створити нові туристичні кластери у селищах Меджибіж і Сатанів, орієнтованих на іноземних туристів (особливо віруючих хасидів у першому з цих селищ, та більш тісної взаємодії міжрегіональному туристичному кластері «Подільсько-Буковинський туристичний кластер», до якого входять міста Кам'янець-Подільський, Чернівці, Хотин. Таким чином можна досягти ефекту мультиплікатора в соціально-економічному розвитку не лише окремих населених пунктів, а й загалом адміністративно-територіального району.

Зелений туризм як напрям інноваційного розвитку потребує вироблення рекомендацій щодо інноваційної складової в його здійсненні, через основні функції, які слід розподіляти залежно від їх наслідкових ефектів – рекреаційних, економічних, екологічних і соціальних. У групі функцій з економічними ефектами виділено функцію інноваційності. Напрями інноваційного розвитку сільських територій за рахунок зеленого туризму впливають на галузь туризму, а саме залученням фінансових ресурсів та інноваційних розробок.

Перший в Україні кластер сільського зеленого туризму «Оберіг» створений у смт Гриців Шепетівського району Хмельницької області (як громадська організація зареєстрована 17.06.2002 р.), аграрний бренд території. Основними напрямками робіт кластеру «Оберіг» є такі: організаційні, освітні, інформаційні, відпочинкові, освітньо-красознавчі, оздоровчі.

5. Всі сучасні технології визначають «цифрові» потреби споживача, і сучасний турист вже в дечому залежний від них. Фахівці періодично, майже щороку, оновлюють перелік трендів інноваційних технологій Biometrics (біометрика); Blockchain (блоковий ланцюг); Robotics (робототехніка); AI (штучний інтелект); Big Data (великі дані); Cloud (хмара); VR & AR (віртуальна і доповнена реальність); Chatbots (чат боти); Voice (голос); Self-driving (самоуправління); IoT (Інтернет речей); Mobile (мобільний).

Проекти «Мандруй Україною», «Туристичні магніти України». Проект «Мандруй Україною» було створено в тісній кооперації держави, бізнесу, креативних індустрій та туризму. Його мета – популяризувати серед українців внутрішній туризм. Для цього в ДАРТ закликали усіх охочих ділитися своїми улюбленими місцями в соцмережах, ставити хештег #МандруйУкраїною та вказувати геолокацію. А Discover Ukraine спільно з Державним агентством розвитку туризму України, FreeGen Group і Join UP створили карту України з найяскравішими туристичними маршрутами. Скориставшись її QR-кодом, можна потрапити на сторінку Discover, яка розповість про всі деталі маршрутів. Мобільний додаток FreeGen Games – додаток доповненої реальності, який здатен перетворити будь яку прогулянку парком або навіть сусіднім двором на захоплюючу пригоду.

Обов'язковими інструментами для туристичної цифровізації є: портал міста або регіону; маркетплейс туристичних активностей; сторінки в Instagram та Facebook; Telegram-канал; сторінки Google My Business та Google Maps; маршрути на Discover.ua; квест-маршрути на FreeGen Games; туристичні сторінки регіону й міста на Discover.ua; QR-коди на туристичних локаціях; бази гідів з їхніми контактами; 3D-тури областю; аудіогіди; фото і відео; зйомки з дрона.

Віртуальна екскурсія «Доторкнись до України» дозволяє зблизька побачити оцифровані 3D об'єкти інтерактивної скульптури «Батьківщина мати» та найбільшого літака «Мрія», який під час вторгнення в Україну знищили російські окупанти. А також віртуальні 3D-тури локацій та будівель Києва, які були зруйновані внаслідок російської агресії, що розміщені на культурно-туристичному хабі столиці.

Український проект *360war.in.ua* створив панорамні фото із звільнених міст Київщини – Бучі, Ірпеня, Гостомеля, Бородянки, Макарова і Горенки.

Інноваціями в екскурсійній діяльності є вдосконалені класичні екскурсії, а також нові екскурсії та послуги, які використовують на практиці. Застосовуючи нові технології за останній період створено віртуальні екскурсії

на різну тематику, це і екстремальні тури, квест-тури, мультимедійні програми та інші нові форми екскурсійного продукту.

Порівнявши напрями реалізації екскурсійних послуг, традиційний (спостережні екскурсії, тематичні екскурсії, природничі екскурсії, історичні екскурсії тощо) і квест-екскурсій за наступними напрямками (традиційні, спортивні, фантастичні, інтелектуальні та ін.), визначено, що саме квест-екскурсія, хоча забезпечує більшу інтерактивність для екскурсантів, вимагає більш детальної підготовки для організаторів.

Пропонуємо сценарій квест-екскурсії «У пошуках святого Грааль». (Кам'янець – Подільський, Хотин). Дводенна тур-гра. Перший день – у Хотинській фортеці. Другий день – у Кам'янці-Подільському. Київ – Кам'янець-Подільський – Хотин – Кам'янець-Подільський – Київ. 4 дні/ 3 ночі. Запропоновано легенду, хід подій, дії персоналу, дії учасників та правила.

Впровадження сучасних інноваційних технологій, а також цифровізація туризму сприяє прискореному розвитку сфери туризму, перетворенню її на високоефективну, інтегровану галузь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басюк Д. Науково-теоретичні підходи до класифікації туристичних кластерів. URL:
<http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/4336/1/Research%20and%20theoretical%20approaches%20to%20the%20classification%20of%20tourism%20clusters.pdf>
2. Білецька І. М. Узагальнення сутнісно-змістовної характеристики інноваційної діяльності та особливостей її впливу на процес розвитку туристичних підприємств. Бізнес Інформ. 2018. № 9. С. 66-71. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_9_11
3. Боковець В.В., Гарафонова О.І., Сідлак С.В. Інноваційна діяльність в Україні. URL:
<http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/01/en-2021-6t1-03.pdf>
4. Боковець В.В., Денисевич Є.С., Зайцева Д.Є. Інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств туристичної галузі. http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/17_2018_ukr/22.pdf
5. Влах М.Р., Коропецька Т.о. Кластерна організація агротуризму (на прикладі смт Гриців Шепетівського району Хмельницької області). URL:
https://oldena.lpnu.ua/bitstream/ntb/33619/1/153_173_173.pdf
6. Гарбера. О. Є. Основні теоретичні та практичні аспекти інноваційної діяльності в туристичному господарстві України. URL:
http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2009/9.pdf
7. Городецький М.Я., Іванчук С.І., Федоряк Р.М. Інноваційний розвиток туристичної галузі в після пандемічних перетворень. URL:
<http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/1046/1045>
8. Грабчук І.Ф., Ремінська О.А., Курінна Ю.Ю. Інноваційні переваги розвитку цифрової економіки на підприємствах. Причорноморські економічні студії. Випуск 59-1. 2020. DOI: doi.org/10.32843/bses.59-19
9. Грибова Д.В. Створення туристичного продукту та інноваційні види туризму. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2021. Випуск 43. С.33-37. DOI: [10.32999/ksu2307-8030/2021-43-5](https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2021-43-5)

10. Давидова О. Особливості застосування інновацій у розвиток туристичної галузі України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2015. Вип. 7. - С. 65-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2015_7_11.
11. Джинджоян В.В., Тесленко Т.В., Горб К.М. Інноваційні технології в туризмі та гостинності: навчальний посібник. Київ: Видавництво «Каравела», 2022. 340 с.
12. Джинджоян В. В. Сучасні інноваційні технології в менеджменті туризму та гостинності. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?Op=1&z=8951>
13. Долинська О. О. Туристичний комплекс Хмельницької області: сучасний стан та перспективи розвитку: дис. Д-ра філос.: 103. Київ, 2020. 245 с. URL: [https://shron1.chtyvo.org.ua/Dolynska_Olesia/Turystychnyi_kompleks_Khmelnysko_i_oblasti_suchasnyi_stan_ta_perspektyvy_rozvytku.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Dolynska_Olesia/Turystychnyi_kompleks_Khmelnysko_i_oblasti_suchasnyi_stan_ta_perspektyvy_rozvytku.pdf)
14. Домище-Медяник А.М., Кляп М.П. Інноваційні процеси в туристичній галузі. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuес_2017_1\(2\)__33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuес_2017_1(2)__33)
15. «Доторкнись до України»: кияни створили унікальний віртуальний проєкт URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/65911/>
16. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. №40-IV: URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
17. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
18. Зайцева В.М. Використання інноваційних технологій в галузі туризму: монографія Зайцева В.М., Гурова Д.Д., Корнієнко О.М., Кукліна Т.С., Журавльова С.М. Запоріжжя: Дике Поле, 2015. 144 с.
19. Зінчук Т. О., Усюк Т. В. Зелений туризм в умовах сталого розвитку та викликів світової економічної кризи. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-3_0-pages-11_17.pdf

20. Казаркіна Д. О. Інноваційні технології в екскурсійній діяльності (на прикладі досвіду м. Біла Церква). URL: <https://reposit.uni-sport.edu.ua/handle/787878787/1809>
21. Калачевська Л.І. Зелений туризм як напрям інноваційног розвитку сільських територій. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2018/6_2018/6.pdf.
22. Кальченко О.М. Теоретичні аспекти інноваційної діяльності підприємств туристичної галузі. Вісник Чернівецького державного технологічного університету. 2011. № 4 (54). С. 147-155.
23. Карюк В.І. Інновації як фактор розвитку сучасного туризму в Україні. URL: http://tpre.econom.univ.kiev.ua/data/2016_33/zb33_11.pdf
24. Карюк В.І. Система оцінки впливу інноваційних факторів на діяльність туристичного бізнесу в Україні URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/karyuk_0010.pdf
25. Квестмаршрути. URL :<https://freegen.games/questroute/>
26. Кластер сільського зеленого туризму «Оберіг». URL: <https://nl-nl.facebook.com/Hritsevplus/posts/1282863835406345/>
27. Коркуна О.І., Никига О.В., Підвальна О.Г. Інноваційний розвиток як напрям функціонування регіональних туристичних систем. URL: <http://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/568/679>
28. Корнілова В. В. Практичний аспект застосування інновацій у туристичному бізнесі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 7. С. 25–30.
29. Костинець, Ю. (2019). Цифровізація як засіб реалізації концепцій індивідуалізованого та сегментованого маркетингу на ринку туристичних послуг. *Підприємництво та інновації*, (9), 38-42. <https://doi.org/10.37320/2415-3583/9.5>
30. Корпоративний тур «У пошуках святого Граалль» https://www.kalipsoua.com/ua/814-korporativnye_tury/corpoative_tours_ukraine/kvest_igra_hotyn_kamenets_podolskiy

31. Костирко І. Г. Кластерний підхід в розвитку сільського зеленого туризму. *Інноваційна економіка*. 2015. № 4 (59). С. 159-163.
32. Крилов Д. В. Аналіз рейтингового оцінювання розвитку інноваційної діяльності в Україні. *Ефективна економіка*. 2022. №5. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.5.8
33. Кудінова І.П. Зелений туризм як один із напрямів розвитку підприємництва в сільській місцевості. *Науковий вісник Національного аграрного університету*, 2016. №124, 91-96 с.
34. Лохман Н. В. Систематизація процесу дослідження розвитку інноваційного туристичного потенціалу. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/1797/1/8%20Lokhman_article_2018.pdf
35. Малярчук, Н. М. (2022). Проблеми та перспективи розвитку незвичайних видів туризму на території України після закінчення російсько-української війни на прикладі військового туризму. *Економічні горизонти*, (4(22)), 34–42. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(22\).2022.267014](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(22).2022.267014)
36. Марусей Т. В. Віртуальна екскурсія як напрямок розвитку сучасного туризму. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-75>.
37. Марусей Т. В. Діджиталізація туристичного сектору як інструмент розвитку в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2020. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?Op=1&z=8116>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.8.73
38. Маслюківська А. Інноваційна теорія Йозефа Шумпетера: від класичного визначення поняття «інновація» до сучасного розуміння інноваційних ідей. *Вісник Київського нац-го ун-ту ім. Тараса Шевченка: зб. Наук. Пр. Серія «Економіка»*. 2013. № 145. С. 59-61.
39. Маслиган О. О., Молнар-Бабіля Д. І., Кузнецова О. В., Шафранова К. В.. Сутнісне розуміння кластерів готельно-ресторанного і туристичного бізнесу та специфіка регулювання їх розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. №2. С.17-23.

40. Матвійчук Л. Ю., Тищук І. В. Сільський зелений туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2017. 260 с.
41. Мацука В.М. Інновації як фактор підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі України URL: http://mdu.in.ua/Nauch/Konf/2018/aktualni_problemi_nauki_ta_osviti_2018.pdf#page=73
42. Мельник Н., Мельник А., Коцан Х. Інновації на ринку туристичних послуг як інструмент формування іміджу дестинації. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/45931/1/117-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-211-1-10-20221112.pdf>
43. Моца А.В, Шевчук, С.Н. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Економіка та суспільство. 2022. №6. С. 86-89.
44. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2021 році: науковоаналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. – К.: Укрінтеї, 2022. – 93 с.
45. «Нові цифрові можливості з Google». URL: <https://grow.google/intl/ua>
46. Огієнко, М. М., Саркісян, Г. О., & Любаров, Ю. Й. (2020). РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ ТУРИСТИЧНИХ РИНКІВ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ. *Економічний простір*, (164), 152-159. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/164-24>
47. Осипенко К. В. Регіональний туристичний кластер: сутність та особливості формування. Актуальні проблеми науки та освіти: Збірник матеріалів ХХ підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ. За заг. ред. К.В. Балабанова. Маріуполь: МДУ, 2018. С.76-79.
48. Пащука М. Т., Шкільнюк О. М. Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 118с.

49. Проект розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції кластеризації економіки України». URL: <http://Zakon.rada.gov.ua>
50. Побережний Р. О., Побережна Н. М., Савченко О. І., Побережна К. В. Інновації в туризмі: теоретичний аспект. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/48026>
51. Постова, В. (2021). ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ. *Економіка та суспільство*, (24). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-20>
52. Подрез-Ряполова І. В. Особливості визначення ефективності інноваційної діяльності. *Право та інновації*. 2021. №2(34). С. 18-22.
53. Процик І.С., Криван І.В. Інновації на підприємствах: сутність та переваги впровадження: Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: тези доп. Міжнар. Наук.-практ. Конф. Львів: Вид-во Львів. Політехніки, 2011. С. 350–351.
54. Ростовцев С. С. Теоретичні засади квест-екскурсій як інноваційного методу надання екскурсійних послуг. URL: <http://v-khsac.in.ua/article/view/236372>
55. Сардак С. Е., Саркісян А. С. Інноваційні аспекти розвитку міжнародного туризму. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?Q=cache:9xkijnm1lwukj:economicspa ce.pgasa.dp.ua/article/view/165671/164908&cd=2&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>
56. Саркісян Г. О. Модернізація механізмів регулювання та стимулювання інноваційної діяльності регіональних туристичних ринків. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Одеса. 2021. 40 с.
57. Сокол Т.Г., Плиська І.І. Інноваційні способи і форми екскурсійної діяльності на ринку туристичних послуг України. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewbyfileid/599904.pdf>
58. Соха Ю.І. Формування будівельного ринку в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2009. № 640. С. 203-207.

59. Ставська Ю. В. Напрями інноваційного розвитку туризму в Україні. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. - № 2. - С. 45-57.
60. Табенська О. Сільський туризм як напрямок ефективного розвитку внутрішнього туризму. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1480/1426>
61. Торяник В.М., Джинджоян В. В., Приз О.В. Інноваційно-інвестиційні тренди у міжнародному бізнесі. Інвестиції: практика та досвід. 2019. №22. С. 5-9.
62. Тучковська І. І. Аналіз тенденцій інноваційного розвитку туристичних підприємств. URL: http://journals-lute.lviv.ua/journal/21_2017/31.pdf
63. Український проект 360war.in.ua. URL: <https://360war.in.ua/uk>
64. Українці створили 3D-тури зруйнованими Бучею, Бородянкою, Ірпенем та іншими містами Київщини. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/425/ukrainci-stvorili-3d-turi-zruinovanimi-buceyu-borodyankoju-irpenem-ta-insimi-mistami-kiiвшhini>
65. Уменчук Г. В. Інновації в екскурсійному обслуговуванні при готелях. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/9812/1/%D0%A3%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf>
66. Федорченко В., Федорченко Н. Туризм доби епідеміологічних небезпек і воєнного часу та перезавантаження глобального простору. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/242>
67. Фестиваль «Мандруй Україною»: як цифровізувати наш туризм? URL: <https://discover.ua/inspiration/festival-mandruj-ukrainou-kak-cifrovizirovat-nas-turizm>
68. Фрей Л., Гаращенко Д. Сучасні тенденції та новітні тренди в туризмі після Covid-19. Інновації та технології в сфері послуг і харчування. Науковий журнал. – Черкаси: ЧДТУ. – 2020. –№2. – С. 67-74.

69. Христенко О.В. Управління впровадження інноваційних технологій на будівельних підприємствах. *Економіка і регіон*. № 6 (67). Полтава: ПОЛТНТУ. 2017. С.118-124.
70. Христенко Г. М., Герасимів З. М., Підлужна О. Б. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми і перспективи розвитку. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7298>
71. Циліорик Г.І. Інноваційна діяльність в умовах економічної конкуренції. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/innovaciyna-diyalnist-v-umovah-ekonomichnoi-konkurencii.html>
72. Череп А. В., Воронкова, В. Г., Череп, О. Г., Венгерська, Н. С., Безкоровайна, Л. В. Вплив креативних інноваційних технологій на сталий розвиток туристичної галузі в Європі після пандемії COVID-19. *Креативні студії*. 2021. Випуск 8 (85). С.134-146.
73. Чорна М.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств: монографія. Харків: ХДУХТ, 2012. 210 с.
74. Чуєва, І., Ніколаєва, Л., & Косарева, Н. (2021). ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ. *Економіка та суспільство*, (30). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-19>
75. Шевелюк М.М. Цифровізація у сфері туризму: інноваційні тренди і пріоритетні напрями розвитку. URL: <http://issues-culture-knukim.pp.ua/article/view/245956>
76. Шевчук А.В. Зелений туризм як середовище інноваційної діяльності. *Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*, 2017. № 9-10. С.28-32.
77. Шевчук І. Б., Депутат Б. Я., Тарасенко О. Є. Цифровізація та її вплив на економіку України: переваги, виклики, загрози й ризики. *Причорноморські економічні студії: економічний науково-практичний журнал*. Випуск 47-2. 2019. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.47-66>

78. Школьний О. О. Теоретико-методологічні аспекти дослідження інноваційних процесів у туризмі та гостинності в сільській місцевості. URL: <http://www.agrosvit.info/?Op=1&z=3561&i=2>
79. Шуптар-Пориваєва Н. Й., Губанова О. Р., Попова М. О., Андрущенко О. С. Перспективи інноваційного розвитку туристичної сфери в Україні в умовах коронавірусної кризи. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2020. Вип. 6. С. 90-96. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-6-14>
80. Яковенко Р.В., Чернега А.М. Інноваційна діяльність в Україні: проблеми та перспективи. URL: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/72.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/72.pdf)
81. Tourism for Development. Vol. II: Good Practices Tourism for Development. Good Practices. URL: <http://publications.unwto.org/publication/tourism-development-volum>